

Modern Kitapların Onarım ve Cilt Yenileme Nedenleri Üzerine Bir Araştırma

A Study on the Reasons for Repair and Binding Renewal of Modern Books

Mehmet KONUKLAR *

ÖZET

Kütüphanelerdeki materyaller çeşitli etkenlerce zamanla tahribata uğrayarak kullanılamaz hale gelmektedir. Metin-cilt bütünlüğü bozulup yaprakları dağılan kitaplar ciltlenmeye gönderilmekte veya kayıttan düşülmektedir. Kitaplarda yapısal deformasyona sebep olan etkenlerin belirlenerek gerekli tedbirlerin alınması, özellikle arşiv kütüphanelerindeki eserlerin tahribata uğramalarının engellenmesi ve eserlerin özgün yapılarının korunarak uzun yıllar saklanması açısından önemlidir. Tahrip olmuş kitapların yapısal özelliklerinin belirlenmesi, tahribat durumunun analizi ve tahribat sebeplerinin ortaya çıkarılması amacıyla yapılan bu çalışma ile modern kitaplarda görülen tahribatların engellenmesi, azaltılması ve önleyici koruma çalışmalarının etkinliğinin artırılması hedeflenmektedir.

Bu çalışmada Ankara Milli Kütüphane koleksiyonundan onarıma gönderilen 856 kitabın yapısal özellikleri ve tahribat durumu değerlendirilerek kitaplardaki tahribatın oluşma etkenleri irdelenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen kitapların tahribata uğramalarına neden olan ana etkenlerin kullanım hatası, malzeme kalitesizliği ve depolama hatası olduğu belirlenmiştir. Sert kapak kitaplarda tahribata en fazla neden olan etmen, sırt bezi yokluğu veya sırt bezi yerine kâğıt kullanılması iken karton kapak kitapların ciltlemeye gönderilmesinin ana nedeni bu kitaplarda kullanılan yapıştırıcının zamanla işlevini yitirir hale gelmesidir.

Anahtar Kelimeler: *Kitap Ciltleme, Önleyici Koruma, Sert Kapak Kitap, Karton Kapak Kitap.*

ABSTRACT

The materials in the libraries are destroyed over time by various factors and become unusable. Books whose text-volume integrity is broken and whose leaves are scattered are sent to be bound or dropped from the register. It is important to determine the factors that cause structural deformation in books and to take the necessary precautions, especially in order to prevent the destruction of the works in archive libraries and to preserve the original structures of the works for many years. With this study, which was carried out to determine the structural features of destroyed books, to analyse the damage situation and to reveal the causes of destruction, it is aimed to prevent and reduce the damage seen in modern books and to increase the effectiveness of preventive conservation studies.

In this study, the structural features and damage status of 856 books were evaluated while sending them for repair from collection of the National Library of Turkey, and the factors of destruction in the books were examined. It has been determined that the main factors causing the destruction of the books examined within the scope of the research are misuse, poor material quality and incorrect storage. While the most damaging factor in hard cover books is the absence of backing cloth or the use of paper instead of backing cloth, the main reason for sending paperback books to binding is that the glue used in these books becomes ineffective over time.

Keywords: *Bookbinding, Preventive Conservation, Hard Cover Book, Paperback Book.*

*Dr., Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, konuklar@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7399-4948

Giriş

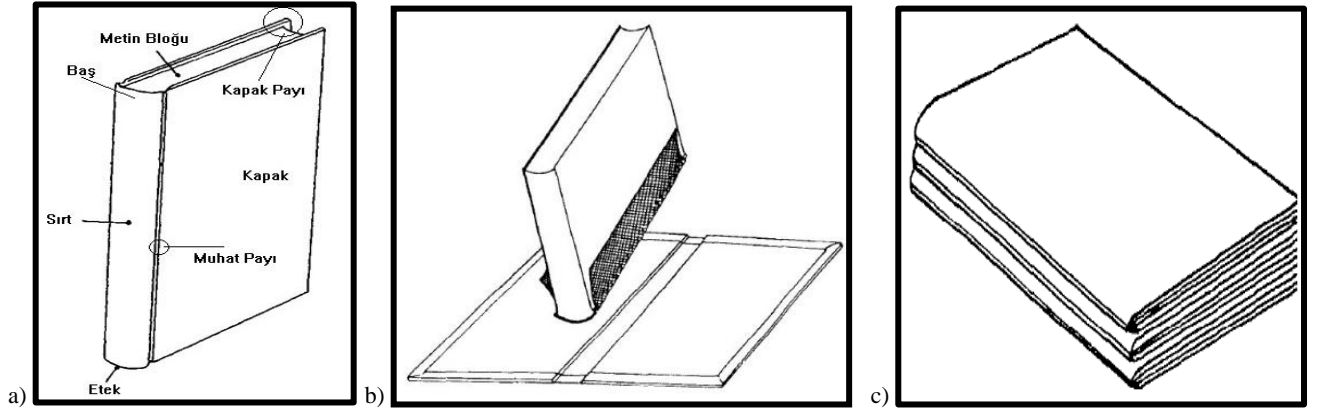
Gözlemleyen, düşünen ve tasarlayan bir canlı olan insan, yaşadığı sürece bilgi üretmiş ve varoluşsal duygularla edindiği bilgiyi gelecek nesillere aktarma gayretinde olmuştur. Bu gayretle yazı sistemleri geliştirmiş, resimlerden harfler oluşturmuş ve değişik yazı materyalleri üretmiştir. Gelecek nesillere aktarılan her bilgi yeni keşiflerin önünü açarak geleceğe daha fazla bilgi aktarımı sağlamış ve böylece insanlık hızla gelişmiştir. Günümüz bilgi çağı teknolojisiyle çok farklı görsel işitsel araçlarla bilgi aktarımı (Anameriç, 2011) gerçekleştirebiliyor olsa da kitaplar, bilgi taşıyıcıları arasındaki itibarlı konumunu sürdürmektedir (Dalkıran, 2013, s. 213).

Yazı sistematığının geliştirilmesi aşamasında yazı zemini olarak kullanılan duvar, taş, kil tablet gibi sert zeminler yerini papirüs (Atılğan, 2006), parşömen (Yıldız, 2000, s. 159) ve kâğıt (Bloom, 2003; Jean, 2006) gibi yumuşak zeminlere bırakmıştır. Önceleri rulolar halinde kullanılan (Öcal, 1971, s. 68) bu yumuşak yazı zeminleri kullanım kolaylığı sağlaması nedeniyle (Öcal, 1971, s. 70) katlanarak zamanla kodeks formunu almıştır. Akordiyona benzer şekilde katlanmış halde uzun bir yazı zemininin veya birbirine ipe bağlanmış yazı tabakalarının 2 sert malzeme arasına (Yılmaz, 2022, s. 113) sabitlenmesiyle oluşturulan kodeksler, günümüz kitaplarının atası olarak kabul edilmektedir (Dahl, 1999, s. 17). Farklı coğrafyalarda farklı malzemeler kullanılarak oluşturulan kodeksler; İslam (Doğu) ve Avrupa (Batı) cilt türlerinin oluşmasını sağlamıştır. Ağaç kabukları, palmiye yaprakları ve kâğıtların kenarlarından ipe bağlanıp iki tahta veya murakka arasında sabitlenmesiyle oluşturulan Asya kodeksleri zamanla geliştirilerek 8. yüzyıldan itibaren İslam kitap cildinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Roma ve Mısır Kıpti kodeksleri ise papirüs veya parşömen yazı zeminleri kullanılarak yapılmış olup (Tomalak, 2023) 9. yüzyıldan itibaren Avrupa cildi olarak geliştirilmiştir. Birbirinden çok farklı özelliklerde olan İslam ve Avrupa cilt tarzlarında matbaanın icadına kadar el yazması kitap tarzında gelişimlerini sürdürmüştür. Avrupa'da 1450 sonrasında matbaanın getirdiği hızlanmayla (Akkaya, 2008) 18. yüzyıla kadar on binlerce nadir matbu kitap üretilmiştir (Johnson, 1973, s. 73; Barutçugil, 2002, s. 20).

Sanayi devriminden sonra kitaplar, mutlak arşiv materyali olmaktan çıkıp bir tüketim malzemesi olan modern kitap formuna dönüşmüştür. Kâğıtlar, pamuk yerine odundan üretilmeye başlanmış, doğal yapıştırıcılar yerini sentetiklere bırakmış ve kitabın yapısında olumsuz değişiklikler yapılmıştır. Diğer yandan el yazması eserlere estetik ve değer katan ebru, tezhip, cilt, katı' ve minyatür sanatları modern kitaplarda uygulanmamıştır. Bu nedenle modern kitaplar görece daha kısa ömürlü, sanatsal nitelikleri düşük ve arşiv kalitesinde olmayan materyallerdir. Günümüz kütüphane koleksiyonlarının büyük bölümünü oluşturan modern kitaplar, tahrip olduklarında genellikle geri dönüşüme gönderilmektedir. Ancak diğer kütüphanelerden farklı olarak Milli Kütüphaneler, buldukları ülkelerde üretilen tüm bilginin derlenerek gelecek nesillere aktarma görevleri dolayısıyla koleksiyonlarındaki modern kitapları da süresiz saklamaktadır. Bu nedenle Milli Kütüphanelerdeki tahrip olmuş modern kitaplar da sürdürülebilir onarıma tabi tutulmaktadır. Tahrip olmuş kitapların yapısal özelliklerinin belirlenmesi, tahribat durumunun analizi ve tahribat sebeplerinin ortaya çıkarılması amacıyla yapılan bu çalışma ile modern kitaplarda görülen tahribatların engellenmesi, azaltılması ve önleyici koruma çalışmalarının etkinliğinin artırılması amaçlanmaktadır.

Modern Kitapların Yapısal Özellikleri

Modern kitaplar sert kapak ve karton kapak şeklinde adlandırılan iki ana cilt yapısında bulunmaktadır. Sert kapak kitaplar (Hayta, 2022), birbirine iplikle dikilmiş formların oluşturduğu metin bloğu ile cilt bezi ile kaplanmış mukavvalardan oluşan cilt bloğu birleşiminden oluşmaktadır (Şekil 1a). Karton kapaklı kitaplarda ise yapraklar halindeki metin bloğu sırt kısmından plastik tutkalla yapıştırılmakta ve bir karton parçasından oluşan cilt bölümü ise doğrudan metin bloğunun sırtına yapıştırılmaktadır. Sert ve karton kapak türlerinin haricinde her iki cildin özelliklerinden bir kısmını barındıran ara türler de bulunmaktadır.

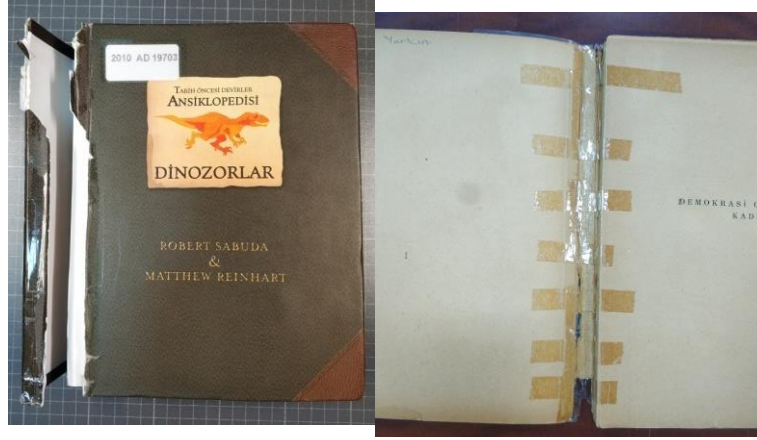
Şekil 1. Sert kapak kitabın oluşturulması ve yapısal bölümleri: a) Sert kapak kitabın yapısal bölümlerinin gösterimi b) Metin ve cilt bloklarının birleştirme öncesi görünümü c) Kitabın metin bloğunu oluşturulan formlar (Bonadea, 1995)

Sert kapak kitaplar, sağlam yapıda olup uzun ömürlüdür. Ansiklopediler, prestij eserler, Kur'an-ı Kerimler ve ciltli kitaplar genellikle sert kapaklı kitap formatında basılmaktadır. Sert kapaklı kitapların üretiminde metin ve cilt blokları ayrı ayrı hazırlanıp sonrasında birleştirilmektedir (Şekil 1b). İlk işlem olarak kitabın metni belirli bir mizanpajda düzenlenerek büyük tabaka kağıtlara basılmaktadır. Basım sonrası her bir tabaka kâğıt üçe katlanarak 8 yaprak 16 sayfadan oluşan formlar oluşturulmaktadır (Şekil 1c). Formalar, sırttan birbirine dikildikten sonra yaprakların kitap formunda açılabilmesi için kenarlarından tıraşlanmaktadır. Dikilmiş formların baş ve son kısımlarına yan kâğıtları, sırt kısmına ise sırt bezi ve şiraze yapıştırılarak metin bloğunun hazırlanması tamamlanmaktadır. Cilt bloğunun hazırlanması için metnin en, boy ve kalınlık ölçülerine uygun kapak ve sırt mukavvaları kesilmekte ve kumaş, deri, selefön karton vb. malzemelerden cilt bezi hazırlanmaktadır. Hazırlanan mukavvalar iç kısımdan birbirine sabitlenirken dış yüzeyi ise cilt bezi ile kaplanmaktadır. Son aşamada yan kâğıtlar üzerine tutkal sürülerek metin bloğu ile cilt bloğu birbirine yapıştırılarak kitabın üretimi tamamlanmaktadır.

Şekil 2. Onarım aşamasındaki bir karton kapak kitabın yaprakları, sırt yapıştırıcısı tabakası ve karton kapağının içten görünümü

Görece kısa süreli kullanılması düşünülen roman, hikâye, ders kitapları vb. kitaplar (Kızıldağ, 2017) karton kapak formunda üretilmektedir. Karton kapakların metin bloğu oluşturulurken sert kapaklardan farklı olarak üst üste konulan formlar birbirine dikilmek yerine dört tarafından tıraşlanmaktadır. Tekli yapraklar haline gelen metin bloğu, sırt kenarından kalınca bir yapıştırıcı tabakası ile birbirine yapıştırılmaktadır. Kitabın cildini oluşturacak karton da yine sırt kısmından metne yapıştırılarak üretim tamamlanmaktadır. Onarım aşamasında yaprakları dağıtılmış bir karton kapak kitapta yaprakları ve karton kapağı bir arada tutan sırt yapıştırıcısı tabakası Şekil 2'de gösterilmektedir. Sırt tutkalına daha sağlam yapışabilmesi için yaprakların kenarları tırtıklı hale getirilmektedir. Tek bir prosesle seri halde üretilen karton kapak kitaplar (Güleç, 2011), sert kapaklara göre daha düşük maliyetlidir.

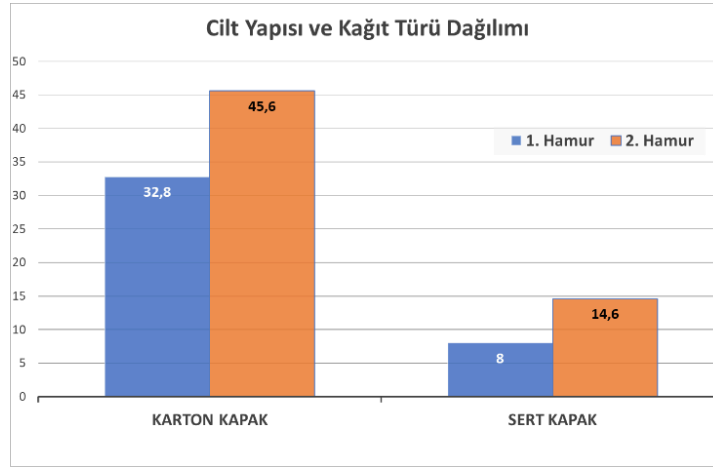
Şekil 3. Sert kabak bir kitabın kopmuş haldeki ön kapağı (solda) ve karton kapaklı bir kitapta yapışkan bant kullanımı (sağda)

Standartlarda belirtilen şartlara uygun olmayan koşullarda muhafaza edilen veya hatalı kullanılan kitaplarda tahribat öncelikle eserin cildinde oluşmaktadır. Cilt bölümünde yaygın görülen tahribatlar; kapak kopmaları (Şekil 3), yırtılma, parçalanma, kirlenme, kenarlarda aşınmalar, metin-cilt bütünlüğünün bozulması, dikişlerin dağılması, kirlenme, deformasyon ve yan kâğıt parçalanması şeklinde sıralanmaktadır. Ciltteki fiziksel tahribat belirli bir düzeyi aştıktan sonra metin bloğunda da tahribatlar oluşmaya başlamaktadır. Metin bloğunda dağılma, yapraklarda yırtılma, kenar saçaklanması, parça kayıpları, yapışkan bant kullanımı (Şekil 3), karalamalar ve kirlenme yaygın metin bölümü tahribatlarıdır.

Kitaplarda karşılaşılan tahribatların nedenleri yanlış kullanım, yapım hataları ve olumsuz depolama koşulları şeklinde üç ana grupta irdelenmiştir. Muhat payının kısalığı, sırt bezi yokluğu, sırt bezi yerine kâğıt kullanımı, ölçüm hataları, yapıştırma hataları ve malzeme kalitesizliği yaygın yapım hatalarıdır. Kullanım hataları; kitapları gereğinden fazla açmaya zorlama, raftan alma hatası, ataş, yapışkan kâğıt veya bant kullanımı, yırtma, kirlenme ve köşe katlama şeklinde sıralanabilmektedir. Rafta gereğinden sıkı veya gevşek duran, eğik halde veya kenardan sarkan kitaplarda yoğun depolama tahribatları oluşmaktadır. Işık, su, nem, toz, kimyasallar, zararlı gazlar, böcek ve kemirgene maruz kalma durumları ise kitaplarda tahribata neden olan diğer depolama hatalarıdır.

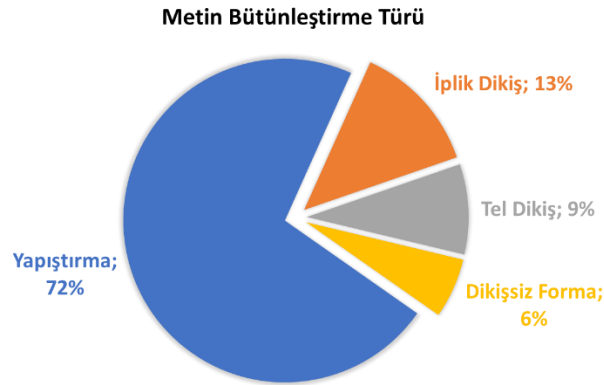
BULGULAR

Araştırma çalışması yaklaşık 1,5 milyon kitaba sahip Ankara Milli Kütüphane Koleksiyonunda tahrip olduğu tespit edilip 2 yıllık bir süreçte gruplar halinde onarıma gönderilen, 1903 ile 2013 yılları arasında basılmış 856 kitap üzerinde yapılmıştır. Çalışma kapsamında kitapların yapısal özellikleri, cilt tahribatları, metin tahribatları ve tahribatların nedenleri kayıt altına alınmıştır. Kitapların yapısal özelliklerinin belirlenmesi amacıyla cilt türü kâğıt hamuru türü ve metin bütünleştirme türü verileri toplanmıştır. Araştırma kapsamında incelenen kitapların cilt yapısı ve metnin basıldığı kâğıdın hamur türünün oransal dağılımı Şekil 4'te gösterilmektedir. Onarıma gönderilen kitapların %78'i karton kapak yapısındadır. Hem karton kapak hem de sert kapak kitapların 2. hamur olanlarının sayısı 1. hamur olanlardan daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Ancak karton kapak kitaplarda 1. hamur kâğıtlı kitapların sayısının 2. hamur kâğıtlı kitaplara oranı %70 iken sert kapaklı kitaplarda bu oran %55'e düşmüştür.

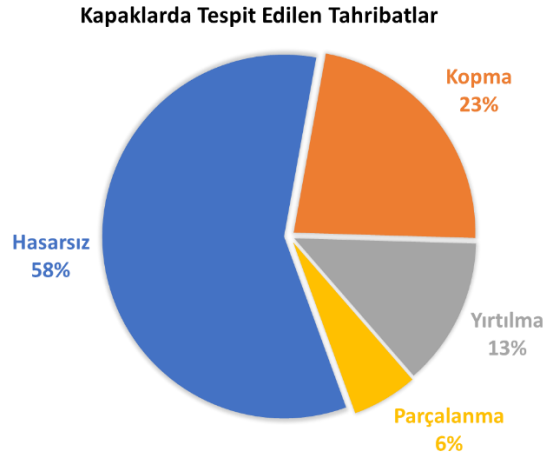
Şekil 4. Kitapların cilt yapısı ve metnin basıldığı kâğıdın hamur türü oransal dağılımı.

Ciltlemeye gönderilen kitapların metin bütünleştirme türünün oransal dağılımı Şekil 5'teki grafikte gösterilmektedir. Kitapların çoğunluğunun karton kapaklı olması nedeniyle metin bütünleştirme türünün %72'si karton kapak kitaplarda kullanılan yapıştırma türündedir. Karton kapak sayısı ile yapıştırma sırtlı kitap sayısının farklılığı, forma dikişli karton kapaklı kitaplar ile yapıştırma sırtlı ancak sert kapaklı yapıdaki ara formlarda olan kitapların varlığından kaynaklanmaktadır. Genellikle sert kapak kitaplarda kullanılan iplik dikişli kitap oranı %13 olarak belirlenmiştir. Forma ortalarından tel dikişli kitaplar ile kenarları kesilmemiş formaların birbirine yapıştırılmasıyla oluşturulan dikişsiz formalı kitaplar genellikle 1950 öncesi basımlı kitaplar olup onarıma gönderilen kitaplar arasında toplam %15 oranında bulunmaktadır. Kahraman ve Bayram (2022), Nilüfer Belediyesi Şiir Kütüphanesi ve Misi Çocuk Kütüphanesinde bulunan bir grup şiir kitabında yaptıkları fiziksel özellik incelemesinde kitapların %61,2'sinin dikişli ciltleme, %36,7'sinin yapışkanlı ve %2,04'ünün zımbalı olduğunu tespit etmişlerdir. Büyük çoğunluğu 2000 yılından sonra basıldığı belirlenen kitap grubunun 61,2'sinin dikişli cilde sahip olması çocuk kullanımı öngörülerek sağlam bir kitap yapısı tercih edildiğini düşündürmektedir.

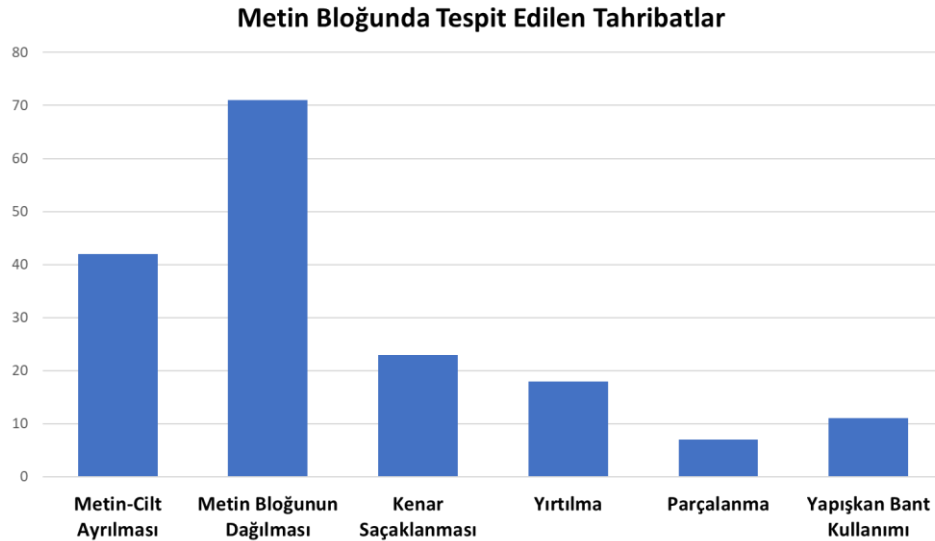
Şekil 5. Kitapların metin bütünleştirme türünün oransal dağılımı.

Ciltlemeye gönderilen kitaplarda var olan tahribatlar, cilt ve metin bloklarında ayrı ayrı incelenmiştir. Kitapların kapak ve sırt kısmında oluşan tahribatlar; kopma, yırtılma ve parçalanma türünde kayıt altına alınmıştır. Kitapların kapaklarında oluşan tahribatların türü ve toplam kitap sayısı içerisindeki oransal dağılımı Şekil 6'da gösterilmektedir. Kitapların %58'inin kapaklarında tahribat olmadığı tespit edilmiştir. Kitapların %23'ünün 1 veya 2 kapağının kopmuş olduğu gözlemlenmiştir. Kapakların %13'ünde yırtılma tespit edilirken az bir bölümünde ise parçalanmalar kayıt altına alınmıştır. Diğer yandan kitap sırtlarının %28'inin yırtıldığı, %24'ünün ise parçalandığı tespit edilmiştir.

Şekil 6. Kitapların kapaklarında oluşan tahrifatların türü ve toplam eser sayısı içerisindeki oransal dağılımı.

Metin bloğundaki tahrifatlar metin-cilt ayrılması, metin bloğunun dağılması, yapraklarda saçaklanma, yırtılma, parçalanma ve yapışkan bant kullanımı başlıkları altına irdelenmiştir. Çalışma kapsamında yapısı ve hasar durumu dikkate alınarak değerlendirilen kitapların metin bloğunda ve yapraklarında tespit edilen tahrifatların oransal dağılımı Şekil 7'deki grafikte gösterilmektedir. Kitapların yaklaşık %40'ının ciltlerinin metinlerinden ayrı durumda olduğu kayıt altına alınmıştır. Metin bloğunda yaprakları dağınık halde olan kitapların oranı ise %70 civarındadır. Tamamına yakını metin bloğu dağılmış kitaplarda olmak kaydıyla yaprakları saçaklanmış kitap oranı %20, yırtık yapraklı kitap oranı %18 ve sayfalarında parçalanma tespit edilen kitap oranı ise %8 civarındadır. %10 civarında kitabın metin bloğunda yapışkan bant ile onarım yapıldığı tespit edilmiştir.

Şekil 7. Metin bloğunda ve yapraklarda tespit edilen tahrifatların oransal dağılımı oransal dağılımı.

SONUÇ

Ciltlemeye gönderilen kitapların büyük bir bölümünün karton kapaklı kitaplardan oluşması bu kitapların daha zayıf yapıda kısa ömürlü kitaplar olduğunu göstermektedir. 2. hamur kâğıtlar asidik yapıda olduklarından 1. hamur

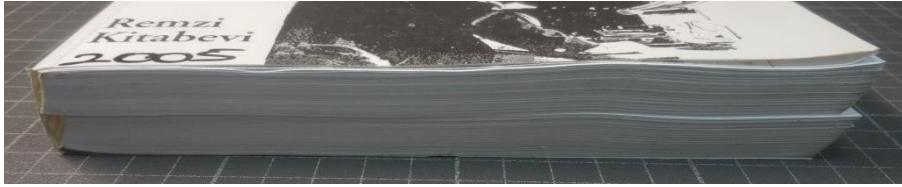
kâğıtlara göre dayanıksızdır. Hem karton kapak kitaplarda hem de sert kapak kitaplarda 2. hamur kâğıtlı kitap sayısının fazla olması bu kâğıtların mukavemetlerinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

Metin bütünlüğü dikiş yerine yapıştırma yoluyla sağlanmış karton kapak kitaplarda cilt bütünlüğü tamamen sırttaki yapıştırıcı tabakasına bağlıdır (Şekil 2). Karton kapak kitaplar açılmaya zorlanma, rafta eğik depolama ve zamanla yapıştırıcılarının işlevini kaybetmesi gibi nedenlerle bütünlüklerini kaybedebilmektedir. Bu kitapların bütünlüğünü sağlayan en önemli faktör sırttaki yapıştırıcı tabakadır. Rafta eğik halde bırakılan karton kapaklı bir kitabın sırtındaki plastik yapıştırıcı tabakası zamanla kalıcı olarak eğilmektedir. Kitap tekrar dik konuma getirildiğinde yapıştırıcı tabakası üzerinde eski forma dönme doğrultusunda bir baskı oluşturulmaktadır. Bu baskı sonucunda elastikiyeti azalmış sırt yapıştırıcı tabakaları parçalanmakta, yapraklar sırttan kopmakta veya cilt bölümü sırttan ayrılmaktadır. Şekil 9'da eğik depolanması nedeniyle tahrip olmuş yapıştırma sırtlı bir kitabın onarımına ilişkin görüntüler bulunmaktadır. Kitabın sırt yapıştırıcı tabakası metin bloğu ile beraber ortadan ikiye bölünmüş ve cilt bölümünden ayrılmıştır (Şekil 8a-b). Bu kitapların onarımında tüm yapraklar işlevini yitiren sırt yapıştırıcısından tek tek ayrılmaktadır (Şekil 8c). Sırt telası destekli olarak yeniden yapıştırılan kitap (Şekil 8d), tekrar orijinal yapısına dönmektedir.

a.

b.

c.

d.

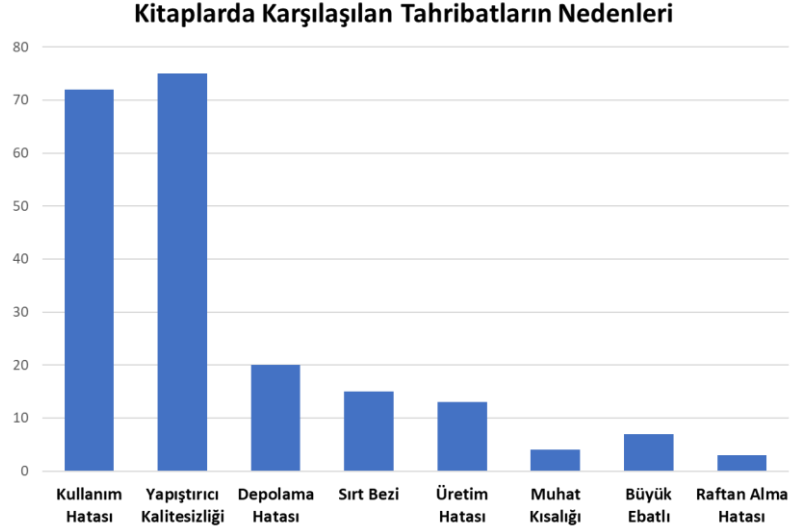

Şekil 8. Sırt yapıştırıcı tabakası tahrip olmuş karton kapak bir kitabın etek kenarı görüntüleri: a) Onarım öncesi kitabın açılı formdaki durumu b) Onarım öncesi kitabın dik hale getirilmeye çalışılmış formu c) Cilt ve tüm yaprakların yapıştırıcıdan ayrılmış hali d) Onarım sonrası kitabın son durumu.

Araştırma kapsamında incelenen kitaplarda tespit edilen tahribatlar ağırlıklı olarak karton kapak kitaplarda gözlemlenen tahribat türleridir. Kitap kapaklarının büyük bölümünün hasarsız olması (Şekil 6) hem sert hem de karton kapaklı kitapların cilt bölümünün metin bloğundan bütün olarak ayrılmasıyla ilişkilendirilmiştir. Sırt yapıştırıcısının işlevini yitirmesi nedeniyle cilt bölümü tahribata neden olabilecek bir dirençle karşılaşmadan bütün halde metin bloğundan ayrılmıştır. Kapaklarda gözlemlenen yırtılma, parçalanma ve kopmaların büyük bölümünün karton kapaklı kitaplarda olduğu düşünülmektedir.

Kitapların %40'ında metin-cilt ayrılması gözlemlenmesine rağmen %70 oranında metin bloğu dağılmasının oluşması (Şekil 7) sırt yapıştırıcısının hem yaprakları hem de kapakları tutamayıp işlevini tamamen yitirdiğini göstermektedir. Karton kapaklarda kullanılan yapıştırıcılar belirli bir süre geçtikten sonra esnekliklerini yitirmekte

ve parçalanarak dağılmaktadır. Kitapların yapraklarında gözlemlenen saçaklanma metin bütünlüğü kısmen dağılmış kitaplarda dışarı sarkan yaprakların hatalı kullanım sonucu zarar görmesinden kaynaklanmaktadır.

Şekil 9. Araştırma kapsamında incelenen kitaplarda karşılaşılan tahrifatların nedenlerinin oransal dağılımı.

Araştırma kapsamında incelenen kitapların tahribata uğramalarına neden olan etkenler; kullanım hatası, yapıştırıcı kalitesizliği, depolama hatası, sırt bezi eksikliği veya bez yerine kâğıt kullanımı, üretim hatası, muhat kısallığı, kitapların büyük ebatlı olması ve raftan alma hatası olduğu tespit edilmiştir (Şekil 9). Kitap hangi tahribat etkeni nedeniyle tahrip olursa olsun kitaptaki tahribatı arttırıp kitabı ciltlemeye gönderen ana neden kullanım hatasıdır. Yapıştırıcı kalitesizliği sonucu dağılmış bir kitabın yaprakları ancak kullanım hatası nedeniyle parçalanmaktadır. Benzer şekilde sırt bezi olmayan, muhat payı kısa veya büyük ebatlı bir kitap da kullanıcı hatası olmadan tahribata uğramaz. Kitaptaki söz konusu yapım hataları kullanım hatası sonucu oluşacak tahribatın büyüklüğünü arttırmaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen kitaplarda yapıştırıcı kalitesizliğinin yüksek oranda çıkması cilde gönderilen kitapların büyük oranda karton kapaklı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle uzun süre saklanması düşünülen kitapların sert kapaklı ve iplik dikişli yapılması gerekmektedir. Yapıştırıcı kalitesi nedeniyle onarılan kitaplarda sırt yapıştırıcısı üzerine tela gibi uzun ömürlü bir malzemenin konulması kitabın ömrünün uzatılması açısından önemlidir.

Günümüzde üretilen sert kapaklı kitaplarda karşılaşılan en önemli tahribat kaynağı bu kitapların sırtlarında sırt bezinin olmaması veya sırt bezi yerine kâğıt kullanılmasıdır. Sırt bezi olmayan sert kapak kitaplarda kapakların açılıp kapanmasında tüm yük yan kâğıdına ve cilt kaplamasına kalmaktadır. Dokuma bez kadar katlama dayanımı olmayan bu malzemeler belirli bir kullanım sonucunda parçalanmaktadır. Kapakların rahat açılıp kapanmasını sağlayan muhat payının gereğinden az bırakıldığı kitaplarda kapakların açılıp kapanmasıyla oluşan sürtünme muhat bölgesinin zamanla dıştan içe doğru parçalanmasına sonuçta da kapakların kopmasına neden olmaktadır.

Kitapların %10 kadarının üretim hatası nedeniyle tahribata uğramış olmalarının ana nedeni bu kitapların 1950'li yıllardan önce ekonomik nedenlerle kullanıma uygun olmayan bir şekilde üretilmelerinden kaynaklanmaktadır. Yakın tarihli karton kapak kitaplar üretimlerinde ise yapıştırıcı tabakasının düzgün sürülmemesi, ciltleme makinalarının anlık hataları veya metin bloğunun sırt yapıştırıcısının taşıyabileceğinden ağır olması gibi üretim hataları gözlemlenmektedir. Büyük ebatlı kitaplarda kitap ağırlığının dengesiz bir şekilde yan kâğıda, dikişlere veya sırt yapıştırıcısına binmesi bu noktaların tahrip olmasına neden olmaktadır.

Kâğıt onarımlarda yaygın olarak kullanılan yapışkan bantlar, birkaç yıl içerisinde yapışma özelliğini yitirmekte, maksimum 10 yıl sonunda işlevini yitirerek yapıştırıldığı bölgeden kendiliğinden ayrılmaktadır. Böylece

yapıştırıldığı bölgede asidik özellikte yapıştırıcı artığı kalmakta ve yapıştırılan parçalar dağılıp kaybolmaktadır. Bu nedenle uzun süre saklanması düşünülen kâğıt eserlere yapışkan bant uygulamaktan kaçınılmalı onarımlarda arşiv kalitesinde malzemeler kullanılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akkaya, M.A. (2008). Türk Kitap Basmacılığı Tarihçesi ve Beşikdevri. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 55-75.
- Anameriç, H. (2011). VEKAM Geçmişten Geleceğe Kitabın Serüveni: E- Kitap. 44. Kütüphane Haftası Ankara, Bildiriler (T. Berkes, Ed.). Ankara.
- Atılğan, M. (2006). Antik Çağın En Önemli Yazı Malzemesi: Papirüs. *Bilgi Dünyası*, 7 (2), 293-312. <https://doi.org/10.15612/bd.2006.378>
- Barutçugil, İ. (2002). Bilgi yönetimi. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Bloom, J. M. (2003). Kâğıda İşlenen Uygarlık: Kâğıdın Tarihi ve İslam Dünyasına Etkisi. (Z. Kılıç, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Bonadea, A. (1995). *Conservation Book Repair: A Training Manual*. Alaska State Library, Alaska Department of Education, Oregon.
- Dahl, S. (1999). Antikçağ'dan Günümüze Her Yönüyle Kitabın Tarihi (M. Dündar, Çev.). Ankara: Millî Kütüphane Başkanlığı.
- Dalkıran, Ö. (2013). Kitabın Tarihi History of the Book. *Türk Kütüphaneciliği*, 27 (1), 201-213.
- Güleç, E. (2011). Endüstriyel Ciltleme Sistemlerindeki Teknolojik Gelişmelerin İncelenmesi. Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Matbaa Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans tezi.
- Hayta, P. (2022). Sert Mukavva Kapaklı Kitap Ciltleme Terimleri ve Tanımlamaları. *Avrasya Terim Dergisi*, 10 (2) 28-33. <https://doi.org/10.31451/ejatd.1119431>
- Jean, G. (2006). Yazı: İnsanlığın Belleği. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Johnson, E. D. (1973). *Communication: An Introduction to the History of Writing, Printing, Books and Libraries*. New Jersey: Scarecrow Press.
- Kahraman, P.G. ve Bayram, E.İ. (2022). 0-10 Yaş Grubu Çocuklara Yönelik Çocuk Şiir Kitaplarına İlişkin Fiziksel ve İçerik Özelliklerin İncelenmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 36 (2), 227-247. <https://doi.org/10.24146/tk.1048791>
- Kızılsafak, E. (2017). Kitabın Gelişiminden Ciltlemeye. *Aydın Sanat*, 3 (5), 13-21.
- Öcal, O. (1971). Kitabın evrimi. Ankara: Türkiye İş Bankası.
- Tomalak, A. (2023). *British Library*; <https://www.bl.uk/greek-manuscripts/articles/byzantine-bookbindings>. 21.05.2023.
- Yıldız, N. (2000). Eskiçağda Yazı Malzemeleri ve Kitabın Oluşumu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yılmaz, S.S. (2022). Sinop Balatlar Kilisesi Kazılarında Ortaya Çıkarılan Kitap Pimleri, *Seleucia (XII)*, 111-121.